

2005 Başlarında Türkiye Ekonomisi ve Bankacılık Sektörü

Prof. Dr. Sudi APAK
Trakya Üniversitesi İİBF

Özet

Türkiye ekonomisinde yapısal değişikliklerin gözlemlendiği bir yılda bankacılık sektörü düşük enflasyon, yüksek büyüme hızı, TL'nin değerlenmesi gibi faktörlere adapte olmaya çalışmaktadır. Bundan başka yüksek iç ve dış borç, reel faizler, dış ticaret ve cari açık gibi sorunlar daha da ağırlaşmıştır. Bankacılık sektörüne yabancı sermaye gelmeye başlamıştır.

Bankalar aktiflerinde menkul değerler hala önemli yer tutmaktadır. Buna karşılık, kredilerde (kurumsal ve tüketici) reel anlamda artışlar gözlenmiştir. Bankacılık sektörü kara geçmekle beraber geçmiş yıl zararları hala ciddi boyutlardadır. Bankaların ödenmiş sermayelerinde de gelişme kaydedilmemektedir.

Bankacılık sektörü; AB kriterleri, Basel I ve Basel II ve IMF niyet mektubu şartlarına da uyum göstermeye çalışmaktadır. Kamu bankalarının özelleştirilmesi yapılamamış, risk kontrolü etkili olarak çözülememiştir. Ekonomik hedefler ve istekler dışında gelişmekte olan ülkelerin problemleri bankacılığın sorunları olarak devam etmektedir. Sektörün gelecekteki başarısı gündem oluşturacak konuların uyumu ile ilgilidir. Bu çalışmalarda fayda-maliyet analizinin yapılması sektöre olumlu yön verecektir.

Anahtar Sözcükler: Makroekonomik etkiler, bankacılık sektörü bilançosu, IMF niyet mektubu, AB kriterleri.

Abstract (Turkish Economy At The Begining Of 2005 And The Banking Sector)

The structural changes in Turkish economy have caused the banking sector to adapt itself to the conditions of low inflation, higher GNP growth rate and appreciation of national currency. In addition, higher domestic and foreign debt and widening foreign trade and current account deficit, high real interest rates create the trouble on the banking sector. Besides that the foreign direct investment started to take the share in some Turkish banks or they takeover for their remaining existence.

The securities portfolio is still contribute to the major share in the bank assets. On the other hand, the corporate and consumer loans have shown the large increases in real terms. Although the banking sector gained profits last year, their losses in the previous years are still at the higher levels. The paid-in-capital of the banking sector is not increased.

Banking sector tries to realize the effects of EU criteria, Basel I and Basel II and IMF Stand-by agreements. In the banking sector, the privatization of the state banks are not achieved and the effective risk control is not solved. Besides the economic targets and wishes, the problems of developing countries continue to be the troubles of Turkish banking sector. The future success of the banking sector is closely related to the adaptation of the subjects that consist of the main discussion points. The cost-benefit analysis of these developments will give positive direction to the banking sector in the future.

Key Words: Macroeconomic effects, banking sector balance sheet, IMF stand-by agreement, EU criteria

I. Giriş

2001 yılındaki finansal krizin ardından IMF programının uygulanması ile enflasyonda tek haneli rakamlara ulaşılmış, büyüme hızında artış olmuş ve dış ticarete önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ekono-mide etkili bir vergi reformu yapılamaması, TL'nin dövizlere göre değer kazanması ve işsizlik gibi yapısal sorunların devamı ise makro ekonominin özellikleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu gelişmelerin en önemli sonucu ise artan iç talep ile ortaya çıkan tüketici ve kredi kartı kredileri, bankacılık sektöründe tasfiye edilen bankalar ve sorunları, doların TL'ye göre değerinin dört yıldan beri artmaması neticesinde sektörün dolar olarak değerinin yükselmesi, bilançolardaki para ikamesi ve açık pozisyon eğilimleri bankacılık sektörünü en çok etkileyen makroekonomik olgulardır.

Bankacılık sektörünün yapısı 2004'te enflasyon ve nominal faizlerin düşüşüne ve dövizin değerinin artmamasına göre şekillenmektedir. Bu durumda, rekabet bankacılık hizmetlerine çekilmekte ve işlemlerde maliyet unsurları önem kazanmaktadır. Reel TL faizlerinin yüksekliği ve hazine borusu ve tahvillerin vadelerinin uzaması kamu ve özel bankaların karlılığını etkileyen önemli kalem olmaktadır. Mevduat vadelerinde ise henüz yeterince artış görülmemiştir. Bankacılık sektörü yurtdışından kaynak temininde artışlar yaşamakta ve sıcak para girişleri ile sektörün gelişmesi olumsuz etkilenmektedir.

Bankacılık sektörü makro seviyede ortaya çıkan sorunlardan dış cari açık artışı, kayıt dışı ekonomi, gelir dağılımı bozukluğu, artan petrol fiyatları, düşük dolar ve kademeli olarak yükselen dış faizler yüzünden uluslararası alanda yeterince cazip hale gelmemektedir. Son yıllarda HSBC Bank'ın sektöre çok şubeli banka olarak girmesinden sonra Koçbank'ın hisselerinde yabancı ortak payı artmış fakat sektör genelinde yabancı sermaye payı sınırlı kal-

mıştır. Tasfiye edilen bankalar birleştirilerek sayı azaltılmış ve sektörde başarısız özelleştirme uygulamalarının etkilerinin olumsuzlukları henüz aşılamamıştır. 2005 yılının başlarında Dış Bank'ın Belçikalı Fortis grubuna satılması ve bazı bankaların görüşmeleri yabancı bankaların payını arttıracaktır. Bu açıdan 2005 Bankacılık sektöründe yabancı sermayenin de-neme yılı olacaktır.

2005 yılı Mayıs ayında IMF ile yeni stand-by anlaşması yapılmıştır. IMF'nin bankacılık sektörünü yakından etkileyen Bankacılık Yasası, Vergi İdaresi Reformu, Sosyal Güvenlik Reformu ve Teşvikli İşlerin kaynak sorunları gibi konularda düzenlemeye gidilmiştir.

Bu gelişmelerden başka, etkili denetim tekniklerinin ve sermaye piyasalarının yeterince gelişmesi, yetersiz finansal alt-yapı, kamu bankalarının ve TMSF Bankalarının kaynak aktarımlarının devamı iç ve dış piyasalarda daha fazla ve uzun vadeli kaynak gelişini engelle-

mektedir. 2005 yılının en önemli konuları arasında makro-ekonomik gelişmelerin sektörü nasıl etkilediği hakkında olmaktadır. 17 Aralık 2004 tarihinde çıkan AB'den müzakere sürecine başlanması kararı, IMF ilişkileri ve yabancı sermayenin Türkiye'ye olan tutumu sektörün genel yapısını etkilemektedir.

Makalenin ikinci kısmında Türkiye ekonomisindeki gelişmelerin bankacılık sektörüne etkileri incelenmektedir. Üçüncü bölüm bankacılık sektörünün 2005 yılı başındaki durumunu analiz etmektedir. Dördüncü kısımda ise Yeni Bankacılık Yasasının tartışılan konuları IMF niyet mektubu çerçevesinde incelenmektedir. Son bölüm ise sonuçlardır.

II. Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler ve Bankacılık Sektörü

2004 yılı sonunda Türkiye ekonomisinin % 9.9'luk bir büyüme hızını yakalaması ve 300 Milyar dolarlık GSMH hacmi ile dünyanın 18. ekonomisi olmuştur. Ekonomik

Bankacılık sektörü makro seviyede ortaya çıkan sorunlardan dış cari açık artışı, kayıt dışı ekonomi, gelir dağılımı bozukluğu, artan petrol fiyatları, düşük dolar ve kademeli olarak yükselen dış faizler yüzünden uluslararası alanda yeterince cazip hale gelmemektedir.

büyüme iç talep artışından kaynaklanmıştır. Büyümenin yanı sıra enflasyonun düşmesi olumlu göstergeler olurken; artan petrol fiyatları dış ticaret ve cari işlemler açıklarının rekor düzeye ulaşması, istihdam, kayıtdışı ekonomi ve borç sorunlarının devamı görülmektedir. Bu konular da "Sürdürülebilir Kalkınma"nın geleceğini tartışmaktadır.

Türkiye ekonomisini etkileyen en önemli unsurlardan biri de küreselleşmenin ortaya çıkardığı özel durumdur. Sermayenin serbest dolaştığı bir ortamda TL'nin reel faizinin yüksekliğinin devamı sıcak para hareketine yol açmaktadır. Bu durumda Türkiye'ye gelen sıcak para ekonominin çarklarını çevirirken, açık pozisyon karı yurt dışına kaynak transferine neden olmakta, yurt içinde ise gelir dağılımını bozmaktadır. Tasarruf-yatırım dengesizliğinin (eksikliğin) devam ettiği bir ortamda ise kaynak daha çok dış kredi şeklinde gelmektedir. Bu da banka garantisi istediğinden, bankaların dışa bağımlılığını arttırmaktadır. Cari işlemler açığının devam ettiği bir ortamda, Türkiye'ye gelen sıcak para dünya ortalamasına göre yabancı direkt yatırım, hazine bonusu ve hisse senedine daha az oranda gitmekte ve ülke açığı bankacılık sektörünün yükümlülüğünü arttırarak finanse etmektedir.

Bankacılık sektörünün tüm GSMH'nın % 65'ini teşkil ettiği ve bunun gelişmiş ülke ortalaması olan % 200'lük seviyelerden düşük olması, kriz sonrasında bankacılık sektörünün derinlik kazanmasını engellemektedir. Ayrıca, Bankacılık sektörünün tüm mali sektördeki payının % 85 seviyesinde olması, sektörün kırılganlığı açısından sorundur. Borsaların spekülasyona açık olması, hazine bonusu karlarının ise sadece faiz düşüşü ile realize edilmesi gerçeği de yeni kurulan vadeli işlem borsasının gelişmesini engellemektedir.

Bankacılık sektörü açısından bakıldığında 2005 Nisan ayında 16.3 Milyar do-

lara ulaşan son 12 aylık cari açık düşük dolarla artan GSMH'ya göre % 5'lik bir seviyeye ulaşmaktadır. Bu açığın mevcut direkt yabancı sermaye ile kapatılması ise bugünkü koşullarda mümkün değildir. Cari açığın bu düzeyi, açık pozisyonu (BD DK'nın açıklaması ile) bankaların üzerinden alınmakta fakat Merkez Bankasının tek döviz alıcısı olması ile açık pozisyon hazineye yüklenmektedir. 2005 yılı başlarında kullanılabilir döviz rezervi 6 milyar dolar iken, hazinenin açık pozisyonu 98 milyar dolara ulaşmaktadır. Hazine borçlanma maliyetini düşük tutmak için dövizin artmasını istememektedir. Çünkü, TL borçlanmada reel faiz % 80'lerde oluşurken, döviz borçlanmalarda reel faiz daha düşük olarak gerçekleşmektedir. ABD'nin faiz yükseltme kararı ile dolar faizinin yükselme beklentileri, hazinenin bu politikadaki başarısını engelleyecektir. Bunun

Cari işlemler açığının devam ettiği bir ortamda, Türkiye'ye gelen sıcak para dünya ortalamasına göre yabancı direkt yatırım, hazine bonusu ve hisse senedine daha az oranda gitmekte ve ülke açığı bankacılık sektörünün yükümlülüğünü arttırarak finanse etmektedir.

bir diğer etkisi ise yatırımlar üzerinde olacaktır. Türkiye'de yatırımların döviz ile yapılması, yüksek maliyetli ve değerli dövizdeki ekonomik olumsuzlukları arttıracaktır. Bankacılık sektöründeki beklentilerin olumsuz etkilerinin azalması sadece düşük mali-

yetli döviz kuru ile gerçekleşmektedir. Türkiye'nin dış borcunun 167 Milyar \$, iç borcunda 240 katrilyon TL (170 Milyar \$) olması bu politikanın önemini arttırmaktadır. Buradaki analiz şu şekilde yapılabilir:

- Dış Borç'un 67 milyar doları hazinenin, 23 milyar doları Merkez Bankası'nın (17 Milyar Doları yurtdışındaki Türklerin kredili mevduat hesapları)'dır. Bunun yanı sıra, 77 milyar dolar sınır ötesi gidip gelen ve sıcak paraya yol açan dövizli borçlardır.

- İç borcun yarısı döviz ve dövize endeksli, diğer yarısı ise TL cinsindedir. Dövize endeksli tahviller vadelerinden dolayı azalmaya başlamakla birlikte dövizdeki borçlanmanın % 28'i dışarıya, % 21'i ise kriz sonrası 2001 Mayıs'ında bankalara verilen dövize endeksli tahvillerden oluş-

maktadır. Bu durumda, iç borcun % 49'u artmayan kur ile hazinenin maliyeti kontrol amacına yönelik bir gelişme olarak gösterilmektedir. Kur politikaları ile düşük tutulan döviz, yüksek borç ve hedging piyasalarının gelişmemesi gerçeği karşısında bankacılık sektörünün hareket alanını azaltmakta ve sektörün kırılma riskini giderebilmektedir.

İç borcun vade yapısının bir yılı aşmaması, Türkiye'nin yıllık 135 milyar dolarlık bir borcu çevirmesinin yanısıra bütçe açığından kaynaklanan 25 milyar dolarlık borç yükü ile bir yılda 160 milyar dolarlık bir miktarı çevirmesi gerekmektedir. Borçlanma vadelerinin bir misli artması çevrilebilen borç miktarını yarıya indirecektir. Fakat, vade artırımını ülke derecelenmesi ile ilgili olduğundan ve ülke rating'inin fazla artmaması ile bu durum gerçekleşmemektedir. Ayrıca vade uzatımı vade riskini de ortaya çıkaracaktır. IMF'nin Türkiye'ye önerdiği % 6,5'lik faiz dışı fazlının GSMH'ya oranı ise artan petrol fiyatları ve diğer kaynaklardan sağlanmaktadır. Bu ise, (kayıt dışı ölenemediğinden) gelir dağılımını bozan bir etki yaratmaktadır.

2004 yılı vergi gelirlerindeki artış daha çok dolaysız vergiden (% 73) kaynaklanmaktadır. ÖTV artışı ve ithalate alınan gümrük vergilerinin yüksekliği vergi toplamak açısından maliye kaynaklarını arttırmaktadır. OECD içinde gelire göre en yüksek oranda vergi toplayan Türkiye, kayıt dışı ekonomi yüzünden dolaylı vergi toplama ve menkul kıymet gelirlerinin vergilendirilmesinde başarılı olamamıştır. Yüksek vergi oranları bankacılık sektörüne mali disiplin açısından olumlu etki yaparken, kayıtdışı ekonominin varlığı bankaların rasyonel firma değerlemesini önlemektedir. Bu ise Basel I'in içerdiği kredi riskini arttırmaktadır.

Bankacılık sektörünün etkileyen en önemli konulardan biri de kamu sektörü borçlanma gereğidir (KSBG).

Bütçe açıklarının yaklaşık 40 katrilyon TL'ye ulaşması ve bunun nominal faizlerin düşmesi ile azalma eğilimine girmesi önümüzdeki dönemde daha az iç borç gereğini ortaya çıkarabilecektir. Bu da riski daha az devlet kağıtlarının banka portföylerinde yer alması gereğini yaratacaktır. Öte yandan, KSGB'nin yüksekliğinin bir nedeni de özellikle Sosyal Güvenlik kuruluşlarının alacaklarını tahsil edememeleridir. Örneğin, SSK'nın bütçeden 10 katrilyon TL almasının yanı sıra, toplam tahsil edilmeyen alacaklarının 23 katrilyon TL olması da bu açığı olduğundan fazla göstermektedir.

Değişken kur politikası izleyen Türkiye'de kur artışı olmamasına rağmen dış ticaret artmaktadır. Bunun nedeni;

a) Dış ticaretin % 70'inin paraları dolara göre değer kazanan ve çoğu Euro kullanan AB ülkelerine olması,

b) Üretimde verimlilik artışının sağlanması ve bunun ihracatı olumlu yönde etkilemesi,

c) Otomotiv sektöründeki gelişmeler ile bu sektörün bazı markalarının (kura bağımlı olmaksızın) sadece Türkiye'de üretilmesi ile sağlanan dış ticaret artışı,

d) İç talep artışı ile artan ithalattır.

Bu gelişmeler ile ihracat artarken ithalat daha fazla artmış ve dış ticaret açığı 2004 sonunda 32 milyar dolara ulaşmıştır. Bu oran gelişmekte olan ülkeler içinde en yüksek oranlardan biri olup GSMH'ya oranı % 11'e ulaşmaktadır. Açığın kaynağının önemli bir kısmı paraları dolara endekli Çin ve bazı Uzakdoğu ülkeleri ile yapılan ticarettir. Bu durum bankacılık sektörünün dış ticaret hacmini arttırırken, sektörün dış ticaret finansmanı ihtiyacı da ortaya çıkarmaktadır.

III. 2005 Yılı Başlarında Türkiye Bankacılık Sektörünün Analizi

a) Bankacılık Sektörünün Yapısı:

Sektörde 35 Mevduat, 14 Kalkınma Bankası vardır. Sermaye yapısı itibarı ile

Yüksek vergi oranları bankacılık sektörüne mali disiplin açısından olumlu etki yaparken, kayıtdışı ekonominin varlığı bankaların rasyonel firma değerlemesini önlemektedir. Bu ise Basel I'in içerdiği kredi riskini arttırmaktadır.

ise, 3 kamu, 1 TMSF, 19 Özel Sermayeli Mevduat Bankası, 12 Yabancı Sermayeli Mevduat Bankası, 13 Yerli Sermayeli Kalınma Bankası, 1 Yabancı Sermayeli Kalınma Bankası vardır. Yabancı Sermayeli Bankalar sayısında 2005 yılında artış görülürken, bu yıl içinde bunların sermaye paylarında da yükselme görülecektir.

Bankacılık sektöründe 2004 sonunda 6.173 Şube, 127.000 personel ve 42 yurtdışı şube ve 560 yurtdışı personel vardır. Yurtdışı şubeler toplam şubelerin % 0,6'sına, yurtdışı personel ise toplamın % 0,4'üne karşılık gelmektedir. Bu durum, Türk bankalarının henüz yurtdışına yeterli ölçüde açılmadıklarını göstermektedir. Bankalar-daki personel sayısı 1980 yılı seviyesindedir. Bu bakımdan sektörde istihdam sağlanamamaktadır. 1999 yılında 175.000'e ulaşan personel sayısı ise krizlerde sektörden yaklaşık % 30'unun ayrıldığını açıklamaktadır.

b) Bankacılık Sektörünün Büyüklükleri:

Bankacılık sektörün bilançosu 2004 sonunda 208 milyar dolara ulaşmıştır. doların TL'ye göre artmaması neticesinde aktif büyüklüğünün GSMH'ya oranı % 65 olarak kalmıştır. Bu oranlar AB ortalaması olarak % 474, AB'ye yeni girecek aday ülkelerde ise % 117'dir. Türkiye'de ise bu oranın düşüklüğü sektörün gelecek yıllarda büyüme potansiyeli göstereceğini ve bunun piyasa derinliğine bağlı olacağı neticesini yaratmaktadır.

Bankacılık sektörünün toplam aktiflerinin % 57'si özel, % 35'i kamu bankalarına aittir. Yabancı sermayeli bankalar ile yatırım bankalarının payı ise her biri için % 4'tür. Kamu ve TMSF bankalarının mevduatları aktiflerine göre % 73 iken, özel bankalarda bu oran % 58'dir. Krediler ise kamu ve TMSF bankalarında aktive göre % 19, özel bankalarda ise % 39 pay almaktadır. Bu durumda 2004 sonu itibarı ile;

i) Kamu ve TMSF bankalarının yeri sektörde önemli bir yer tutmaktadır. Özel

bankaların yapmadığı işlemleri üstlenmeleri görev zararları ve şube verimliliğinin önemsenmediği bu bankalarda özelleştirme mümkün görülmemektedir. Türkiye kamu bankaları içinde aktive göre AB ile karşılaştırıldığında büyük bir orana sahiptir. Kamu bankalarının oranı Polonya'da % 23, Macaristan'da % 5 iken Çek Cumhuriyetinde kamu bankası payı yoktur.

ii) Özel bankalar piyasadaki kredi hacmi bakımından daha önemli bir yer tutmaktadır. Bunun bir kısmı tüketici kredilerinden kaynaklanmaktadır.

iii) Mevduata güvence ve yaygın şube ağı kamu bankaları için avantaj yaratmaktadır.

v) Yabancı sermayeli bankaların düşük payı ile yatırım bankalarının kaynak sorunları bunların sektör içinde yeterli büyüklüğe ulaşmasını engellemektedir.

Yabancı bankaların payı son 10 yılda Türkiye'de % 3'ler seviyesindedir. Bunun nedeni ekonomik krizlerdir. AB'nin yeni üyelerinden Çek Cumhuriyetinde bu pay % 17'den % 94'e, Macaristan'da % 19'dan % 77'ye, Polonya'da % 4'ten % 77'ye yükselmiştir. Türkiye'de 2005 yılından itibaren bankacılık sektörüne yabancı sermaye girişi, banka satın alma ve ortaklık payını artırma şeklin-dedir. Sektör içindeki karlılığı klasik yöntemlerle yakalamaya çalışmaları ve istihdamı arttıramamaları yabancı bankaların sektör verimliliğinin gelecek yıllarda en önemli tartışılan konularından biri olacaktır.

Bankacılık sektöründeki ilk beş on ve ilk beş özel bankanın aktif, krediler ve mevduat içindeki payı oligopol yapıyı göstermektedir. Bunların payı krizden sonra artmıştır ve sektörde halen rekabet koşulları büyük bankalar tarafından. Türkiye'de en büyük 5 bankanın toplam aktifler içindeki payı % 60 iken, bu oran AB ortalamasında % 50 civarındadır.

2004 sonunda Türkiye'de mevduatların GSMH'ya oranı % 47,2'dir. Bu oranlar; Almanya'da % 96, Fransa'da % 65, İs-

Sektör içindeki karlılığı klasik yöntemlerle yakalamaya çalışmaları ve istihdamı arttıramamaları yabancı bankaların sektör verimliliğinin gelecek yıllarda en önemli tartışılan konularından biri olacaktır.

panya'da % 53, Yunanistan'da % 56, Çek Cumhuriyetinde % 64.5'tür. Yeni AB üyelerinden Polonya'da % 34.4, Macaristan'da % 38.7 olması ise Türkiye'den daha düşük oranda olduklarını göstermektedir. Krizlerden sonra oluşan vergi adaletsizliği mevduatın büyümesini önlerken Türkiye'nin mevduat kaynağı açığı olduğu da görülmektedir.

Kredilerin GSMH'ya oranı Türkiye'de % 24.6'dır. Euro kullanan AB ülkeleri ortalaması % 135, İspanya % 100, Portekiz % 78, Yunanistan % 80'lik orana sahiptir. Türkiye'nin kredilerde de AB'nin gerisinde olduğu ancak bunun ekonomik gelişme ile giderileceği açıktır.

c) Bankacılık Sektörünün Karlılığı:

2004 yılında bankacılık sektörünün toplam karı 6.454 Katrilyon TL olmuştur. Bunun 3.442 Katrilyon TL'si yabancı paradan 3.012 Katrilyon TL'si de TL'den kazanılmıştır. Bu kar 2003'e göre % 15 artış göstermiştir.

Sektör karının % 48'i kamu bankalarından % 44'ü ise özel bankalardan kaynaklanmıştır. Kamu bankaları TL işlemlerinden, özel bankalar ise yabancı paradan kar etmişlerdir. Aktiflere göre kamu bankalarının karlılığının daha fazla olması TL işlemlerinin marjının yüksek olmasındandır. Yabancı sermayeli bankalar tamamı dövizden olmak üzere sektör karlılığının % 3'ünü teşkil etmektedir. Gelecek yıllarda yabancı sermayenin payının artması, dövizden elde edilecek açık pozisyon ve spekülatif karlardan olacaktır. Bu ise kur riskini arttırırken, Türk firmalarının kredi limitlerinin yurtdışından belirlenmesine ve kar transferlerinin sektördeki öneminin artışına yol açacaktır. TMSF bankası hala 218 trilyon TL zarardadır. Türk bankacılığında karın kredi ve mevduat faiz farklarından kaynaklanması ve bankacılık işlemlerinden zarar edilmesi, kar marjlarının düştüğü ve rekabetin arttığı bir ortamda potansiyel zarara ya da daha az kara yol açacaktır. Bunun için gerekli verimliliğe dayalı karlılık anlayışı henüz yaratılmamıştır. Bankaların 2000 krizinden beri birikmiş zararlarının 21 katrilyon TL olması ve sektörün toplam

karda pozitif geçmesi en az 3-4 yıl daha sürecektir.

d) Bankacılık Sektörünün Aktif Yapısı:

Bankacılık sektörünün toplam aktifleri 2004 sonunda 306,5 Katrilyon TL olup bunun 92.4 katrilyon TL'si krediler, 114.8 katrilyon TL'si menkul değerler cüzdanı olarak görülmektedir. Bankaların hala en büyük aktif kaleminin menkul değerlerde olması faiz ve kur riskinin önemini de arttırmaktadır.

2004 yılı sonunda yurtiçi ve yurtdışı şubelerden ekonomiye açılan toplam krediler TL bazında % 58, dolar bazında % 68 artmıştır.

Bankaların alım satım amaçlı menkul değerleri 64.3 trilyon TL olurken, çoğu tasarrufla verilen bağlı menkul değerler 50.4 trilyon TL'dir. Menkul değerlerin toplam artışı ise % 17 olmuştur. 2004 yılı sonunda kredi artış oranı menkul değer artış oranını geçmiştir. Gelecekte kredilerin artışının daha fazla oranda olması, ekonomik beklentilerin olumluluğu ile paraleldir.

Bankaların menkul değerleri toplamı % 33 artarak 61.2 Katrilyon TL'ye yükselirken, özel bankaların ayrı kaleminde artış % 1 ile sınırlı kalmış ve ilk kez özel bankaların menkul değerler miktarı kamu bankaları tarafından geçilmiştir. Burada, özel sektör bankalarının topladıkları kaynakları özel sektörü finanse ederek kredi olarak kullanılmaya başladıkları yorumu yapılmaktadır. Kamu bankalarındaki artışın nedeni Ziraat Bankasının İmar Bankası mevduatı karşılığı verdiği kamu kağıtlarıdır. TMSF Bankalarının aktifinin % 70'i ise menkul değerlerdir (MDC). MDC'deki reel faiz ile TMSF Bankaları finanse edilmektedir.

Yabancı bankaların menkul değerlerinin 2.5 katrilyon TL ile % 53 artması ise bu grubun karlılığın hala bu kalemde aradığını göstermektedir.

Bankaların kredilerinin menkul değerlere oranı son bir yılda % 60'dan % 80.8'e çıkmıştır. Ayrıca mevduatın krediye dönüşme oranı son üç yılda % 35, % 42 ve % 50 olmuştur.

Banka kredileri ekonomideki olumlu seyir, artan yurtiçi talep ve düşen faiz oranlarının etkisi ile artmıştır. Kredilerde en büyük artış ise tüketici kredilerindedir. Tüketici kredileri 12.7 katrilyon TL, kredi kartları 13.9 katrilyon TL ve diğer krediler 23.3 katrilyon TL'ye ulaşmıştır. Son üç yılda ise bu üç kredi türü toplamı kredilere göre şöyle gelişmiştir.

	2004	2003	2002
Tüketici kredileri (1)	12.7	5.8	2.2
Kredi kartları (2)	13.9	7.0	4.3
Diğer krediler (3)	23.3	18.4	14.9
Toplam krediler (4)	92.4	61.4	46.4

Bu üç kredi türünün toplam içindeki payı ise son üç yılda sırası ile % 46.1, % 50.8 ve % 54 olmuştur. Tüketici kredileri ile kredi kartlarının yanı sıra bunları ödemek için alınan diğer kredilerin artışı iç talebin önemini vurgulamaktadır. Bunun yüksek düzeylere ulaşması BD DK'nın bunları sınırlamak istediğini de beraberinde getirmiştir. Her bankanın kendi risklerinden sorumlu olması gerçeği ise, yapılacak bir düzenlemenin banka rekabetini engelleyeceğini vurgulamaktadır. Bu tür kredilerin miktarsal, oransal ve müşteri bazında 50 Milyar TL'nin altındaki kredileri arttırdığı görülmektedir. Bu orandaki kredilerin adet olarak toplamın % 99.7'si, tutar olarak % 32.3'ünü kapsamaktadır.

Reel sektör kredilerinin 7.3 katrilyon TL'sinin tekstil, 6.3 katrilyon TL'sinin ticaret, 6 katrilyon TL'sinin ise tarıma verildiği görülmektedir. Tekstil sektörünün en büyük ihracat sektörü olması ise bu sektörün dış etkileşiminin bankacılık sektörünün riskini arttırdığını ortaya çıkarılmaktadır. Bankaların takipteki kredilerinin toplam kredilere oranı % 6.3 iken grup bazında en büyük grup % 27.5 ile TMSF bankalarındadır.

Banka aktiflerinin önemli sorunlarından biri de vade uyumsuzluğudur. Banka

MDC'larının % 60'ının vadesinin ve tüketici ve diğer kredilerin vadesinin bir yılı aşması ve buna karşılık mevduat vadesinin ortalamasının 45 gün olması, aktif-pasif vade dengesizliğinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Banka portföylerinde bulunan DİBS'lerin % 70'i TL, % 30'u da yabancı para cinsinden oluşmaktadır. TL'de vade uzamasının yanı sıra, reel faiz kazancı da ön planda olmaktadır.

Yurtdışından sağlanan krediler son üç yılda 4.4, 6.1 ve 9.3 milyar dolar olmuştur. Son üç yılda ise uzun vadeli seküritizasyon kredilerinin bir yıllık sendikasyonlara oranı da % 63.3, % 88.7 ve % 65 olmuştur. 2004 sonunda kısa vadeli dış finansmanın artması, ihracat finansmanı için sendikasyon kullanımı talebinin fazlalığıdır. Türkiye'nin kredi derecelendirilmesinin artması ise, daha uzun vadeli dış finansman imkanının artışına yol açacaktır.

e) Bankacılık Sektörünün Pasif Yapısı:

2004 yılı sonunda Türkiye bankacılık sektörünün pasifinin % 62.3'ünü mevduat (191 Katrilyon TL), % 11'ini TCMB'ye,

para piyasalarına ve bankalara borçlar (33.8 katrilyon TL), % 4.4'ünü repo işlemlerinden sağlanan fonlar (10.6 katrilyon TL) ve % 15.4'ünü özkaynaklar (44.8 katrilyon TL) oluştuğu görülmektedir. Mevduatın payı toplam pasif içinde son yıllarda sabit kalmakla birlikte, TL mevduatın payı devamlı bir artış göstermiştir. Son üç yılda TL mevduat toplam mevduat içinde % 42.6'den % 55.3'e yükselmiştir. Bunun nedeni ise değerlendirilen paradan dolayı yapılan ikamedir.

Toplam mevduatın son bir yıllık artışı % 23 olup bu enflasyon oranının üstündedir. TL mevduatın son yılda artışı % 32 iken, yabancı para mevduatının artışı % 13'te kalmıştır. TL mevduatının artışı dolarizasyonu önlemekte, Merkez Bankasının para politikasını daha rahat uygulamasına neden olmakta ve kur riskinin kontrolü açısından olumlu katkısı bulunmaktadır.

Toplam mevduatın % 20'sini vadesiz mevduat oluştururken, % 80'i vadeli mevduattır. Toplam mevduatın % 25.5' bir ay vadeli % 37.8'i 3 aya kadar vadeli. 3 aya kadar vadeli mevduat ile vadesiz toplamının mevduatlar içindeki payının % 83.3 olması sektördeki kırılğan yapı ve aktif pasif vade uyumsuzluğunun en önemli nedenidir.

Mevduatın dağılımı incelendiğinde mevduat sahiplerinin % 97.3'ü, miktarın ise % 37'si 50 milyar TL'ye kadar olan miktardır. Bu da mevduatın TMSF garantisine duyarlılığını göstermektedir.

2004 yılı sonunda; Türk bankacılık sektöründe özkaynaklar 46 Katrilyon TL, Ödenmiş sermaye 14.8 katrilyon TL, yedek akçeler 23.6 katrilyon TL, dönem karı 6.4 katrilyon TL olmuştur. Son yılda ödenmiş sermaye % 8.8, yedek akçeler % 10.8 artış göstermiştir. Enflasyon muhasebesinin uygulama etkisi yüzünden ödenmiş sermaye enflasyon düzeltme farkı 3 katrilyon TL azalarak 19 katrilyon TL'ye düşmüştür. Özkaynakların % 30 oranında artışının en önemli nedeni bir önceki yıla göre 8 katrilyon TL azalan geçmiş yıl zararlarıdır.

TMSF Bankası sisteme yük olmaya devam ederken, ödenmiş sermayedeki artış yetersizliği sistemin riskini devam ettirmektedir.

Sektörde karın en önemli belirleyici kalemi mevduattır. Pasifte 191 katrilyon TL'lik mevduat vardır. Mevduatın menkul değerlere oranı % 60 kredilere oranı ise % 48'dir. Faizlerin düşmesi bankaların karlılığını arttırırken, mevduat hala hazine kağıtlarının büyük finansman kaynağıdır.

ğ) Bilanço-dışı İşlemlerin Yapısındaki Gelişmeler

Bilanço dışı işlemler 2004 yılı sonunda 180 katrilyon TL'ye ulaşmıştır. Bu işlemler bir önceki yıla göre % 34 artarken, toplam bilançoya oranı da % 59 olarak gerçekleşmiştir. Bilanço dışı işlemlerin en büyüğü 37 katrilyon TL ile kredi kartları harcama limitleri taahhütleri olup bir önceki yıla

göre % 31 artmıştır. Diğer ağırlıklı kalemler ise caydırılabilir kredi tahsis taahhütleri 36 katrilyon TL olup son bir yıllık artış % 93'tür. Bu da kredi kullanma konusundaki talebi göstermektedir. Swaplar 19.9 katrilyon TL ve akreditifler 4.1 katrilyon TL'dir.

Bilanço dışı yükümlülüklerde kredi kartı limitleri, aşırı vadelendirme yüzünden en büyük riski taşımaktadır. Bankacılık sektörünün TL bazındaki bilanço işlemlerinde, bilanço kalemlerindeki genel gidişe paralel olarak, ilk kez TL yükümlülükler yabancı para ile olanları geçmiştir. TL yükümlülükler bir önceki yıla göre % 60, yabancı para birimli olanlar ise aynı dönemde % 8 artmıştır. Bunun nedeni TL'deki komisyon oranlarının yüksekliği ve yurtdışı yükümlülüklerin, artan kredibilitiyeye paralel olarak, yurtdışından sağlanmasının artışıdır.

g) Bankacılık Rasyolarındaki Gelişmeler:

2005 yılı başlarında bankacılık sektöründeki likidite oranına bakıldığında;

1 aya kadar vadeli işlemlerde 65 katrilyon TL açık, 1-3 aya kadar vadeli işlemlerde toplam 104 katrilyon TL açık, 3-6 aya kadar vadeli işlemlerde 95

katrilyon TL açık, 6-12 aya kadar vadeli işlemlerde 67 katrilyon TL açık, 12 aydan uzun vadeli işlemlerde 29 katrilyon TL fazla vardır. Kısa vadeli mevduat, uzun vadeli menkul değerler ile krediler ise kısa dönemde likidite riskini arttırmaktadır. Sektörde sermaye yeterliliği rasyosu % 28 oranında, kamu bankalarında % 41.5 ve özel bankalarda % 22,3 oranında gerçekleşmiştir. Bu oranların standart sermaye yeterlilik oranı olan % 8'den çok yüksek olması ise özkaynakların risk ağırlıklı kalemlere göre fazlalığındandır. Kredilerin artması ve katkı sermayenin zaman içinde azalması ise bu rasyoyu uluslararası standartlara getirecektir.

Yabancı para net pozisyonunda bankaların toplam varlıklarının toplam yükümlülüklerine oranı % 0.21 oranında açıktır.

TMSF Bankası sisteme yük olmaya devam ederken, ödenmiş sermayedeki artış yetersizliği sistemin riskini devam ettirmektedir.

Kamu bankalarında fazla % 4.45 iken, özel bankaların açıkları % 2.85'tir. Bankacılık sektörünün üzerindeki bu açıklardan özel bankaların açık pozisyon karlarının belli oranda devam ettiği gözlenmektedir. Kamu bankalarının tutucu kredi politikaları ise fazlanın önümüzdeki dönemde devam edeceğini göstermektedir.

IV. Finansal Sektör Reformu ve IMF Niyet Mektubu:

IMF'ye verilen niyet mektubunda Yeni Bankacılık yasasının da yer aldığı düzenlemeler aşağıdaki şekildedir:

1. Son yıllarda gerçekleştirilen reformlar bankacılık sektörünün düzenleyici çerçevesini uluslararası standartlara yaklaştırmıştır.

2. Aşağıda belirtilen hususları içeren yeni bir Bankacılık Kanunu Tasarısı Taslağı TBMM'ye sunulmuş olup, taslağın Haziran ayı sonuna kadar TBMM'den geçmesi beklenmektedir. Taslak düzenleme yasal çerçeveyi AB standartları ile çok daha uyumlu hale getirecektir.

Yeni kanun özellikle aşağıdaki konularda bankacılığın denetleme ve düzenlenmesini geliştirecektir. (i) banka sahipliğine ilişkin uygunluk kriterleri; (ii) BDDK'nın gözetimden sorumlu meslek personeli ve diğer uzmanları da denetim sürecine dahil etmesine imkan tanıyacak şekilde yerinde denetim; (iii) imtiyazlı koşullar ve özel onay şartlarıyla kredi açılmaması gibi ihtiyati güvenceler getirmek suretiyle kredi kuruluşunun dahil olduğu risk grubuna açılacak krediler; (iv) BDDK ve TMSF kurul üyeleri ile personelinin görevlerini yerine getirirken gerçekleştirdikleri iyi niyetli eylemler için hukuki olarak korunmaları; (v) BDDK ve TMSF arasındaki yetki ve sorumluluk paylaşımının daha iyi tanımlanması ve söz konusu kuruluşlar arasında etkin koordinasyonun sağlanması; ve (vi) TMSF'ye, mevduat sigorta primlerini BDDK, TCMB ve Hazine Müsteşarlığı ile koordineli bir şekilde belirleme yetkisi verilmesi. BDDK ve TMSF'nin operasyonel ve mali bağımsızlığı yeni Bankacılık Kanunu ve ilgili

diğer yasal düzenlemelerde korunacaktır. Kanun kapsamındaki uygulama yönetmelikleri Haziran 2006 sonuna kadar tamamlanacaktır.

3. BDDK'nın denetimi daha da güçlendirilerek uluslararası en iyi uygulamalara yakınlaştırılacaktır.

4. Finansal piyasaların denetiminin ve konsolidasyonunun geliştirilmesi planlanmaktadır. Banka dışı finansal kuruluşların düzenleme ve denetim sorumluluğu yeni Bankacılık Kanunu Tasarısı yasallaştığında Hazine Müsteşarlığı'ndan BDDK'ya devredilecektir.

5. Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması ve özelleştirilmesi hususları gelecek üç yıl içerisinde nihai bir aşamaya getirilecektir.

Kamu bankalarının ellerindeki büyük miktarda devlet iç borçlanma senetleri ve taşradaki yaygın şube ağları bu bankaların özelleştirilmesini güçleştiren unsurlar olmaktadır. Bu çabanın bir parçası olarak 2005 yılı Haziran ayı sonuna kadar kamu bankalarına özgü imtiyaz ve yükümlülüklerin aşamalı olarak kaldırılmasına yönelik bir takvim hazırlanacaktır.

6. Her bir banka için spesifik stratejilerin kabul edilmesine hazırlık yapılması çerçevesinde birtakım ara adımlar atılmış ve ilave önlemler planlanmıştır:

a) Pamukbank'ın Halk Bankası ile entegrasyonu 17 Kasım 2004 tarihinde tamamlanmıştır.

b) 12 Nisan tarihinden itibaren geçerli olmak üzere, Ziraat ve Halk Bankaları, üyelerinin icracı görevleri bulunmayan ayrı yönetim kurullarına kavuşturulmuştur. Bu bankalar, stratejik planları kabul edilene kadar bilanço büyüklüğünü arttırmayacak ve kredi verme işlemlerinde ihtiyatlı davranacaktır.

c) Amacımız, Ziraat Bankası ve Halk Bankası yönetimlerinin gerekli uzmanlığa sahip olmaları ve yeniden yapılandırma ve özelleştirme planlarının uygulanmasında

Son yıllarda gerçekleştirilen reformlar bankacılık sektörünün düzenleyici çerçevesini uluslararası standartlara yaklaştırmıştır.

yetkili ve sorumlu kılınmalarının temin edilmesidir.

d) **Vakıfbank'a** ilişkin olarak ise, bankanın genel kurulu bankanın yeniden yapılandırılmasına ve bankadaki özel sektör katılımının arttırılmasına yönelik bir planı 1 Nisan 2005 tarihinde kabul etmiştir. Vakıfbank'ın, bankadaki özel sektör payını arttırmaya ve sermaye tabanını genişletmeye yönelik ilk halka arzı 2005 sonuna kadar yapılacaktır.

7. TMSF tarafından önceden devralınan bankalardaki tahsili gecikmiş alacakların çözüme kavuşturulması süreci hızlandırılacaktır.

TMSF, bu amaca yönelik olarak, varlıklardan elde edilecek tahsilatın çoğunun 2007 yılı sonundan önce tamamlanmasını öngören bir plan hazırlamış ve yayımlamış olup, hükümet belirli varlıkların satışını zorlaştıran hukuki engelleri ortadan kaldırmaktadır. Stratejinin yayımlanması ile programa ilişkin bir ön koşul yerine getirilmiştir. TMSF yaklaşık 6.2 milyar ABD Doları tutarında tahsilat yapılabileceğini tahmin etmektedir. TMSF, tahsilatların yaklaşık % 90'ının (5.5 milyar ABD Doları) 2007 sonundan önce tamamlanmasını beklemektedir. Stratejinin temel unsurları şunlardır.

a) Devralınan bankaların eski sahiplerinin on bir tanesiyle TMSF'ye olan borçların nasıl ödeneceğine ilişkin protokoller halihazırda imzalanmış bulunmaktadır. Temerrüt durumunda TMSF vakit kaybetmeksizin ilgili süreci başlatacaktır.

b) Devralınmış bankalara ilişkin devam eden tüm temerrüt durumlarında, banka sahipleri hakkında yasal süreçler 2005 yılında işletecektir.

c) İlk alacak satış ihalesi başarılı bir şekilde sonuçlanan TMSF, bankanın dahil olduğu risk gurubuna açılan krediler dışındaki kalan tüm alacaklarını ihaleler vasıtasıyla 2005 yıl sonuna kadar satışa sunacaktır. Bu kategorideki kredilerin nominal değeri toplam olarak yaklaşık 1 milyar ABD Dolarıdır. TMSF, ihale planlarının detaylarını kamuoyuna duyurmuştur.

d) TMSF şirketlerdeki hisselerini ve devraldığı diğer varlıkları rekabetçi ihale yöntemiyle 2007 yılı sonuna kadar elinden çıkaracaktır. Bu strateji aynı zamanda varlıkların satılmasıyla birlikte TMSF'nin operasyonel yeniden yapılandırılması sürecini de içerecektir. Bayındırbank'ın çözüme kavuşturulması 2007 yılı sonuna kadar tamamlanacaktır.

e) Hazine Müsteşarlığı bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılmasının maliyetinden kaynaklanan TMSF'den olan alacaklarını 2005 yılı Eylül ayının sonuna kadar çözüme kavuşturacaktır.

V. Sonuç

Bankacılık sektörü ile ilgili 2005 yılına ait bulgularımız şunlardır:

a) Makroekonomik yapının düzelmesi bankacılık sektörü üzerinde olumlu etki yaratmıştır.

b) Risk yönetimi, İç Denetim ve İç Kontrol konuları yeni Bankacılık Yasası Taslağında

da-ha detaylı ve net bir şekilde yer almaktadır.

c) Sistemin denetimde güven eksikliği vardır. Denetimde aynı işlem için

farklı uygulamalar yapılmaktadır. IMF'ye verilen niyet mektubunda denetim elemanlarının hatalarına yaptırım uygulanmıyacağı yazılıdır. Bu durumda denetim kalitesinin artması söz konusu değildir.

d) İmar Bankasının denetim eksikliği ile kurumların ve denetçilerin görevlerindeki aksamalar sistemi zorlamaktadır. Bu olayların tekrarının garantisi yoktur.

Örneğin, 1) İmar Bankası 20.6.1994'ten itibaren sıkı denetim altında faaliyetlerini sürdürmüştür. Ancak bu süreçte ne çifte kayıt tesbit edilebilmiş ne de yetkisiz olarak açığa satılan hazine bonolarının varlığı saptanamamıştır. Bankanın mali yapısı ve yasalara aykırı uygulamaları konusunda çeşitli defalar yazılı uyarıda bulunmaktan başka hiçbir işlem yapma gereği duyulmamış, son bir ayda yoğun mevduat çıkışı hareketine tepkisiz kalınmış, banka portföyünde mevcut mudiler adına kayıtlı hazine bonolarının satışı dahi tesbit edilememiştir.

2) Off-Shore hesaplarının mevduat şubesine aktarılarak TMSF garantisi kapsamına alınması sadece bir tek bankada yapılmıştır.

e) Bankacılık sektörünün gelişimi kanunlar ve düzenlemelerin yanı sıra adil ve rasyonel değerlendirmeler ile mümkündür.

Önümüzdeki dönemde Bankacılık sektörü ile ilgili gündemdeki konular ise sistemin başarısı için önemli rol oynayacaktır. Bu konuda gündem oluşturacak gelişmeler aşağıdadır:

1. İcra ve İflas Kanunu

Amaç: a. Takiplerin uzamasını önleyerek, takip hukuku uygulamasını verimsiz prosedürlere arındırmak. b. "Sermaye şirketlerinin uzlaşma yolu ile yeniden yapılandırılması" ile iyi niyetli borç ödemelerini teşvik etmek

2. Borçlar Kanunu

3. Bankalar Kanunu

4. Tüketicinin Korunması Kanunu

5. Enflasyon Muhasebesi

6. Aracılık Maliyetlerinin Düşürülmesi

i) Kredi işlemlerinden damga vergisi kaldırılmıştır.

ii) Vadeli mevduat açılmasından alınan özel işlem vergisi ile mevduat faizlerinden

alınan Savunma Sanayi Destekleme Ke-sintileri kaldırılmıştır.

7. Kayıt Dışı ile Mücadele

8. TMSF Primlerinde riski de içeren düzenleme

9. Finansal Yeniden Yapılandırma Programı

10. Piyasa Yapıcılığı

11. TRLIBOR

12. Basel ve Risk Yönetimi

13. Vadeli İşlemler borsası

14. Tüketici Kredileri Yönetmeliği

15. IMF ile Yeni "Stand by" anlaşması uygulamaları ve AB kriterleri.

Kaynaklar

Apak S, Uzunoğlu S.: Reel faizlerin Yükselişi Üzerine Bir not, Bahkesir Üniversitesi Bandırma İİBF, Tartışma Tebliği, 8 Nisan 2005.

Apak S.: AB ve IMF ilişkilerinin Ülke Finansal Sektörüne Etkileri, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Konferansı, 18 Mart 2005.

BDDK: Aylık bülten, Ekim 2004 ve Mart 2005, Ankara.

İş Yatırım: Aylık rapor, Nisan 2005, İstanbul.

<http://www.bddk.org.tr> - <http://www.tbb.org.tr> - <http://www.tem.gov.tr>

DOÇENTLİK SINAVINI KAZANAN MUHASEBE VE FİNANSMAN ÖĞRETİM ÜYELERİ

Doç. Dr. Sinan Aslan – Marmara Üniversitesi, İİBF
Doç. Dr. Erhan Birgili – Sakarya Üniversitesi, İİBF
Doç. Dr. Cemal Çakıcı – Marmara Üniversitesi, İİBF
Doç. Dr. Halit Gönenç – Hacettepe Üniversitesi, İİBF
Doç. Dr. Semra Karacaer – Hacettepe Üniversitesi, İİBF
Doç. Dr. Veysel Kula – Kocatepe Üniversitesi, İİBF
Doç. Dr. Serdar Özkan – Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF
Doç. Dr. Abitter Özulucan – Niğde Üniversitesi, İİBF
Doç. Dr. Famil Şamiloğlu – Niğde Üniversitesi, İİBF
Doç. Dr. Zeynep Türk – Niğde Üniversitesi, İİBF
Doç. Dr. Şaban Uzay – Erciyes Üniversitesi, İİBF
Doç. Dr. Aslı Yüksel – Marmara Üniversitesi, İİBF

Genç arkadaşlarımızı kutlar, başarılar dileriz.